

Marijana Tomelić
Split

ZIMSKI OBIČAJI NA POLUOTOKU PELJEŠCU

UDK: 398.332.41(497.5 Pelješac)
811.163.42'282.2 (497.5 Pelješac)

Rad primljen za tisak 20.10.2003.

Čakavska rič, Split, 2003.

Izvorni znanstveni članak
Original scientific paper

Recenzenti: Joško Božanić, Josip Lisac

U ovom ću se radu osvrnuti na običaje vezane za božićno i novogodišnje vrijeme na središnjem dijelu poluotoka Pelješca. Neki od tih običaja i danas žive među pukom, dok su drugi posve iščeznuli.

U članku donosim i autentičan usmeni izričaj pojedinih govornika.

Ključne riječi: *Pelješac, božićni i novogodišnji običaji, uzrečice*

“Narodni je običaj veliki vodič ljudskom životu.”

D. Hume

Svaki narod, grad, selo ima svoj običaj ili običaje koji se nazivaju narodnima.

Običaji su jedna od značajki svake društvene zajednice po kojima se odvija cjelokupni narodni život. Oni pružaju sliku života, teže očuvanju kulturne baštine, njegovanju tradicije.

Narodnih običaja ima u Hrvatskoj tri vrste:

1. Dnevni običaji - oni običaji koji se ponavljaju svakoga dana
2. Običaji vezani za određene radove i događaje
3. Običaji vezani za određeno doba godine.

Različiti krajevi i područja na različite načine obilježavaju i slave crkvene blagdane. Običaji vezani za neko doba godine vezuju se najčešće za određene dane te se održavaju uglavnom na blagdane (Božić, Uskrs...).

U ovom ću se radu osvrnuti na običaje vezane za božićno i novogodišnje vrijeme na središnjem dijelu poluotoka Pelješca. Središnji dio poluotoka čini Župa - sela Košarni Do, Donja Banda, Prizdrina, Zakamenje, Županje Selo, Zakotorac, Kuna, Potomje, Oskorušno, Zaguine i Pijavičino.

Velik je dio tih zimskih običaja zaboravljen. O pojedinim običajima vezanima za zimsko razdoblje doznala sam na temelju pisanih izvora, od svojih roditelja, bake i djeda.

U članku sam dijelove teksta koji su mi oni govorili označavala oznakama V – Vlado (rođen 1922. u Pijavičini), M – Marija (rođena 1926. u Potomju), MI – Mihajlo (rođen 1944. u Kuni), R – Rina (rođena 1949. u Pijavičini).

Neki od tih običaja i danas žive među pukom, dok su drugi posve iščeznuli.

Cjelina božićnih običaja počinje otprilike četiri tjedna prije Božića, točnije, vrijeme božićnih običaja veže se za razdoblje od četiri nedjelje (ne moraju biti čitava četiri tjedna). To je vrijeme adventa ili došašća. Tada je sve u znaku nade i iščekivanja Božića. Za vjernike je to vrijeme pučkih pobožnosti karakteristično po ranojutarnjim misama na kojima se čuje hrvatska adventska pjesma:

*Padaj s neba, roso sveta,
padaj s rajске visine!
Vapijahu starog svijeta,
Duše čiste, pravedne.*

Značajan blagdan koji pripada predbožićnom razdoblju je Dan sv. Katarine - Sveta Kata, koji se obilježava 25. studenog.

Za Svetu Katarinu vezuju se ove uzrečice:

*Svétā Káta snĭg na_vrāta.
Svétā Káta pèci k_ògnju gnjāta.
Svétā Káta lòpata za_vrāta.
Svétā Káta drvārica, mĭšèc dána do_Bòžića.*

One govore o laganom zahlađenju; pripremaju nas na hladnije dane koji dolaze. Po tradiciji to je zadnji dan jeseni.

Pelješki božićni običaji počinju na Dan sv. Nikole, koji pada 6. prosinca. Sveti Nikola (Mikula) zaštitnik je putnika, osobito pomoraca, i kao takav slavljén je u primorskim mjestima. Budući da su na poluotoku Pelješcu brojne obitelji imale ponekog člana pomorca, ovaj se svetac štovao u narodu.

Danas se uvriježio običaj darivanja na Dan sv. Nikole. Je li tako bilo i prije, u staro doba, ne bih znala reći. Moja baka, koja mi je govorila o tome, tog se detalja nije mogla sjetiti.

Dan darivanja je bio na Sv. Luciju (Lucu). Taj se dan obilježava 13. prosinca.

Evo jedne uzrečice:

Svêta Lúce drvarica, trinēs dána do Bóžića.

Kada sam zatražila objašnjenje zašto Luce drvarica, evo kakav sam odgovor dobila:

M ...tô ti je hòtilo rít da se sprēmū drva za Bóžić...

Taj se dan smatra stvarnim početkom božićnog doba, kada započinju sve bitne pripreme za Božić, kao što su prikupljanje drva, pripreme za božićne kolače i jela koja će krasiti stol.

Uz taj su dan vezani mnogi narodni običaji i priče.

Toga dana oživljava stari običaj darivanja djece. Sv. Luce nosi malo djeci darove i stavlja ih pod jastuk. Te male sitne radosti djeci mnogo znače; djeca ih pamte i sjećaju ih se rado. No ta je radost zahvatila i odrasle pa se često može čuti kako i stariji pitaju jedni druge:

Je li ti štōgo(d) donila Lúce?

Toga dana značajan je običaj sađenja božićnog žita. U plitku posudu ili tanjur stavi se žito toliko da prekrije dno i zalije se vodom. Posuda se drži u toploj prostoriji i na taj se način održava vlažnost zrnja. Kada žito izraste do dvadeset cm visine, ono se ukrasi crvenom vrpcom. Može se također unutar posude u kojoj je žito staviti čaša s uljem. Na Badnjak se u ulje stavi žižak (dušica, lumin) koji gori kao vječna vatra i tako daje ugođaj slavlja i veselja. Žito se čuva u kući za vrijeme božićnih dana, do Nove godine ili čak do Tri kralja.

Žene su se prije znale natjecati kojoj će biti bolja pšenica jer je ...*bijō pójam imati lipo pòsijānu šenicu...*

O svetoj Luciji sačuvani su neki sigurni podaci (živjela je u 3. stoljeću), i mnoge legende. Poznata je legenda koja kaže da se svetica nije htjela odreći svoje kršćanske vjere pa je zbog toga bila mučena.

Jedan je od njezinih prosaca bio očaran njezinom ljepotom, posebno njezinim prelijepim očima. U strahu da ga njezine oči ne navedu na zlo, svetica je smogla snage i hrabrosti te je sama sebi iskopala oči i poslala ih mladiću. Dirnut tim činom, kaže legenda, mladić se obratio i postao pravi kršćanin.¹

Stoga se danas sveta Lucija časti i kao zaštitnica očiju.

Prije samih božićnih blagdana je i Sveti Toma, 21. prosinca. Tada se odvijaju posljednje pripreme za Božić.

Na poluotoku Pelješcu mogu se čuti uzrečice:

Svêti Tōma gōni prāca dōma.

Svêti Tōma ùbi prāca dōma.

¹ Petar Zdravko Blajić: *Ponukan rekoh* (Šetnja kroz doživljeno i proživljeno), Društvo prijatelja kulturne baštine, Split, 1993., str. 239.

Evo što o tome kažu Marija Surjan i Rina Tomelić:

M *U nās u Pòtòmju svāko je domaćinstvo imalo prāca. Kò ga nije imō, bìjo je pūki sirómah. Prāci su se klāli o Svētōga Tōme do Bōžića. Svīt je tìjo da do Bōžića svē bude zgòtovjēno: da òno līpo ràstopīš mās, nāpravīš sàlamice... da Bōžić dōjē čist. Jā ì dide bi svē ù dvā dāna sředili.*

R *Štō se kúpilo za zāklat prāca?*

M *Jūdi bi skúpili...svē zājedno se zvālo cmīlje. Tū spāda sūhī vrīs i jēžići.*

R *A kamīšula?*

M *Jēs, i òna tū spāda. Tō ti je bīje i òno naréste ovolikō. Kā naréste òno se os ūšī i dōbro gorī...Skúpjalo se i donōsilo u kòšaru. Kā bi se zāklo prāsac, pokrīvō se s ovīn i to bi se užéglo...*

R *Bi li se pálijo na òbadvī strānē?*

M *Dakāko, na jédnu i nā drugu. Kā se prāsac opálijo, ostrúgō, stāvjà se za kòmardit. Òni kōji kòmārdi zāsikō bi ga zā vrāt i ònda bi se vídilo je li zdrāv.*

Ònda bi se hòdili nápit rākijē, uzēt māntale...

R *Kò je svē bìjo tū kā se klālo prāca?*

M *Bīlo je jūdi, prīvā svōjta, pàrēnta, òni bi dōšli pómoć, a kāsniijē bi bila večera u tīnelu s nāpicōn...*

R *Káko se kūhalo?*

M *Ònda se kūhalo – pókostine, bila je júha, ònda, u rōstjēri stāvijo bi se ímbuo i pātātā...*

R *Ònda bi se stronžávalo mēso, je li tákó?*

M *Jēs, jēs. Ònda bi tō bīlo svē stāvjeno pò klehu, nā kōžu... Sūtra ūjutru bi òni kō je znō stronžō mēso. Svē onāko òkolo, dīgnē òkrājke, òkinē nōge; tákó lébra, ímbule, pa zamótat u crīvo o(d)prāca.*

A nājgorē je bīlo òprat māsнице kā je bila vèlikā stūdēn.

Ònda bi se tū zamòtali ímbuli – kōgo jèdan, kōgo dvā.

R *U dèbelō crīvo bi se sprāvili ímbuli i māsнице.*

M *Mīsmo prāvili dèvet dèbelīh māsница, a òne svē tánkē...svē òno štō se stronžalo bi se isiklo na ovākē komadićke. Kōgo je vòlijo dèbjē, a kōgo je stāvjo pōla i pola (pōla bīlōga, pōla crīvenōga). Ònda ti je tō stālo u sōli, lébra dvāēs dāna i tō bi se stāvjaló sūšit u kōmine. Svāki dān trībō si lóžit da ne bi mūha napjūvala.*

R *Dānas tō vīše nije tákó?*

M *Dānas jūdi nāmažū māslinovīn ūjen...*

Po novom rasporedu u crkvenom kalendaru Sv. Toma se više ne slavi toga dana; Potomjani su zadržali stari datum za proslavu svojega patrona.

Po novom rasporedu Sv. Toma se slavi 3. srpnja.

Tih se dana sprema i druga hrana da bi Božić bio što bogatiji.

Među blagdanima božićnog vremena najznačajnije mjesto zauzima Badnji dan, odnosno Badnjak.

U knjizi *Hrvatska kršćanska terminologija* prof. Jeronim Šetka daje trostruko značenje riječi badnjak: 1. panj, drvo što se uoči Božića, uz poseban obred, unosi u kuću i naloži; 2. kolač što se peče na Badnji dan; 3. Badnji dan, Badnja večer. Prema tumačenju prof. Gavazzija badnjak je izveden iz glagola bdjeti, a značilo bi večer kada se bdije.²

V *Kā san jā bījo māli, u nās dōma u Pijavičini brō se bādnjāk... tō ti je kōmad dŕva oko jēdan mētar i više visok. Ōn je mōrō biť tolikō vėlik da dūrā svē božićne dāne. Na Badnjī dān ūvečēr unosī ga ū zoganj domācin i stāvjā na pōpret. Pōlijē ga vīnon i pōspē šėnicōn. Ōnda bi ga poškrōpili krštenōn vodōn i mōlili Virovānje.*

Tāko gorī na pōpretu po nīkoliko dāna...

Evo kako je prof. Zvonimir Bjelovučić opisao običaj u janjinskoj općini vezan za Badnju večer:

Na Badnju večer najmlađa osoba u kući unese bršljanom i lozovim prutom ukrašeno maslinovo ili dubovo drvo, badnjak, te poviče:

*Dječak: Domaćine, dobar večer
Čestito ti Badnja večer!
Evo nosim veseljaka
Da se prid njim veselimo,
Puno lita i godina,
Do stotinu godina.
U vašemu biću
U manjemu grihu,
U strahu Božjemu,
U sramu ljudskomu.*

*Domaćin: Amen.*³

M *Māti mi je pripovidala da je u Pōtōmju bījo ōbičāj da domācin pōspē dŕvo šėnicōn, zālījē ga vīnon i stāvī na pōpret. Upāli ga i stāvī da gorī. Tāko gorī trī dāna, a njēgovīn se pēpelon pōsli pōsipala bāština.*

Ū kućama, dōli, pjantere no bila je kōnoba, a gōri se hōdilo u kāmare dī se spālo. Nāpose ō(d) kućē bījo je zōganj. Tū je bījo pōpret i pēć za pēć krūh. Tū je gōrījo bādnjāk.

V *Na pōpretu se lōžijo ōganj i tū se kūhalo. S grēda su vī sile kōmoštre o kōje bi se ōbisiijo kačūjo i tū se kūhala hrāna. Upēći se pēkō krūh. Stāvjalo se pē-šės glāva tāko da je krūha bīlo za cilu setēmānu.*

² Milovan Gavazzi, *Godina dana hrvatskih narodnih običaja*, Zagreb, 1988., str. 128.

³ Vidi: Zvonimir Bjelovučić, *Rčanska narodna pjesmarica*, Zagreb, 1910., str.11.

M Od slatkōga prāvile su se hrōstule i prikle. Ōne su se frīgale na trepijima u prōsuji u dūbokōn ūju. Kāsnije je dōšlo pa su se prāvili pandišpanji. Bāba mi je pripovidala da ih isprva niko nije znō prāvit, nēgo se nōsilo u Trstēnu u jedne ženē. Dōnijo bi ōn dvāēs jāja, brāšna i cūkārā i ōna bi ti nāpravila slatkō. Kāsnije su se žēne naučile sāme pēć pandišpanj.

Pēkle su ga na trepijima, a kā(d) su dōšli špāheri, ū špāheru.

V Ū svakōj kūci bi se nā Badnjū dān ūžegō lum in za svē mrtvē iz kucē.

Paljenje badnjaka nije danas rasprostranjeno po čitavom poluotoku, a u prošlosti je to bilo svuda uobičajeno.

M U mōju mlādōs u Pōtōmju pālijo se bādñjāk ū kućama kōje su jōš imale pōpret. Tākē su kucē bile rītke. U modi su već bili špāheri. Mī smo imali od majolikē zgrāđeni špāher.

Danas tog otvorenog ognjišta, *popreta*, nema pa je običaj nestao.

V Nā Badnjū večēr bi se znālo blagoslōvit kucū. Ūbrō bi bršćana, stāvijo u křštenū vōdu i zādijo za vrāta.

Na Badnju večer se priprema nemrsna hrana.

R Cīlī dān se pōstilo do večere, a večera je bila obilata.

Najčešće se jede riba, i to bakalar ...*sprāvjen na bilo*... Kao poslasticu za kraj žene pripremaju *prikle* (uštipci), a na stolu se još mogu naći *mantale* (dobiju se iskuhavanjem mošta) ukrašene lovorovim listićima, žuke smokava (suhe smokve koje su nanizane jedna za drugom na grančice brnistre u obliku ogrlice), *kotonjate* (kolač od dunja), kolač *rozata* (*rožata*). Od pića nezaobilazni su rakija, prošek i vino te kruškovac (liker napravljen od ekstrakta kruške).

V Mindeli mekiši, sūhē smōkve, vrškājica.

Želeći dočarati taj predbožićni ugođaj na poluotoku Pelješcu, donosim ovdje recept za kolač rozatu. Ovaj recept kazala mi je moja pokojna prababa Filomena Bašić.

Stāvi se pē-šēs jājā i trī-četiri žlīce cūkārā, mālo grātāne kōre od līmūna i nārānce. Tō se mālo izbati. U tō se pōmalo ulīvā pōla lītrē mlīka.

Od pē-šēs žlica cūkārā se nāpravi karāmel. S tīn se izmaže tēca. U tō se izlijē ovo ozgāra štō si izmūtijo. Tēca se stāvi u veću tēcu u kīpućū vōdu i pōklopī (tō se zōvē banjamārija). Kūhā se pōla ūre pōklopjeno. Pōgledā se je li se stīslo. Ōklopī se i stāvī u vrūćū pēć da se zapēčē oko pētnēs minūta. Būdē fīno, jīdē se hlādno.

Tijekom večeri dovršavalo se kićenje bora pod kojim se nalazila posuda sa pšenicom te svijecom u sredini posude. U staro vrijeme nije bilo ovakvih ukrasa kakvi se danas mogu naći, ali božićni ugođaj nije zato bio nimalo siromašniji nego je danas. Veći dio tih ukrasa izrađivao se u kućnoj radinosti.

V *Nà_Badnjī dān iza pódnē hò dilo_se u bóre ùsić bõr. Ùsikõ_bi_se s Jukićen, a_tribõ_je bīt štõ dritijī.*

M *Stārē žēne_bi stāv_jale ná bor òrahe zàmotāne u šàrenu kártu òli_bi òrahe pitùrali. Ispod bóra stāv_jõ_bi_se brāk, nàpravili_bi_se putējci i_stāvila pokõja šiška...*

Navečer se ide na misu ponočku gdje se budno iščekuje i slavi rođenje Isusovo. Svečana božićna misa ponočka danas se slavi u Delorití. Prije su se ponočke održavale u crkvi sv. Sakramenta za koju se danas rabi naziv Matica.

V *Û nās u_Pijavićini pòsli večerē_se ù_kući pìvalo i_sprāv_jalo za_põc_nà_misu na_Kùnu. Ako_je_bílo mřklo, hòdilo_se s feràlicén òli s_lūći.*

U svakom mjestu održavale su se zornice. Prije mise ispred crkve palio bi se kraj:

M *Imī_smo hòdili na_Kùnu u_Sakramēnta_nà_misu. Kā_bi_na_Kùni svřšila mīsa, hòdili_smo dòma u_Pòtõmje. Kõ_dica bili_bi srītni jērbo_smo òdma mógli jīs štõ_go_smo tili. Līpo_bi_se nājili, a_õnda jõpet_nà_misu u_trī_ùre u_Svètõga Tõme.*

R *Prije_mise ispred_crkvē_pálijo_bi_se krāj.*

MI *Stāvila_bi_se vèlikā prītka, rāj i_kõlo_njē šùma. Kõpa_bi_mórala bīt štõ_vīša, da_štõ_vīšē_gorī. Dica_su_mīsē_dāna_prije_poláko donòsila_frāšku. Óganj_bi_gòrijo, a_jūdi_bi_ùlazili_u_crkvu_na_pónočku. Pòsli_mīse_jõš_bi_òganj_tinjõ. Séla_su_se_nàticala_čiji_će_krāj_bīt_vèčī,düje_górit.*

Za vrijeme mise pjeva se pjesma *U se vrime godišta*.

Božić je dan čestitanja i darivanja. Već pri svršetku ponočke običaj je čestitati Božić svojim bližnjima, rodbini i prijateljima ovim riječima:

R *Na_dóbro_ti_dòšlo_porodēnje_Božjē.*

Ûvik_su_nam_govòrili_da_o_Božiću_svāk_vādā_bùdē_věseo!

Ujutro bi se išlo od kuće do kuće i čestitalo Božić. Na Božić se gledalo kao na dan pomirenja. Toga dana trebalo je zaboraviti sve svađe, izgladiti sve sukobe, pomiriti se s neprijateljem. Čestitalo se svima bez obzira bio ti taj čovjek drag ili ne, prijatelj ili si s njim bio u zavadi. Odatle je nastala uzrečica za one koji su jako tvrdoglavi:

R *Ne_bi_se_pomirijo_ni_na_Božić!*

Na božićni ručak stol je pun obilja. To obilje hrane i pića želja je ljudi da im i naredna godina bude bogata, rodna i blagoslovljena.

I danas se kaže kada ima svega na stolu da je *...kõ_pír_na_Božić.*

Evo još jedne uzrečice:

Bõjĩ je Bõžĩć kũžán, nègo jũžān.

MI Āko je jũgo na Bõžĩć, bĩ_će slábā gõdina, a_āko je bũra, gõdina_će bĩ dõbra.

Običaj koji daje poseban pečat ovome kraju jest običaj koledavanja. On se ne veže ni za jedan određeni datum, već obilježava cijelo božićno-novogodišnje razdoblje. Ponajviše se ističe na Staru godinu.

Ivan Lozica u svom članku *Došli smo vam kolendati*⁴ govori o različitim definicijama i značenjima riječi koleda. Svoja zapažanja temelji na iščitavanju starih rječničkih definicija⁵ koje su koledu znale tumačiti višestruko. Tako je zabilježeno da koleda može značiti: dar, glazbu, običaj, ophod, Badnji dan, Novu godinu...

Danas kolende u svakodnevnom govoru nemaju tako širok raspon značenja. Kolede (kolende) su pučke pjesme koje pjevaju koledari (kolendari), obilazeći svoje rođake i prijatelje, čestitajući i slaveći blagdane te tražeći dar. Kolede se razlikuju od kraja do kraja, od mjesta do mjesta.

V U_Pijavičini u mójũ mlādõs põšõ _bi jèdan čóvik u pìrvũ kũću i_õnda _bi njĩh dvā põšla ù treću pìvajũći, õnda _bi _in_se i tĩ_čóvik pridružĩjo. Táko rēdon káko _bi kòju kũću obášli, táko _bi _in_se nõvĩ čóvik pridružĩvo. Dica _su prãtila kolendáre. U_Pijavičini _se kolendávalo nã _zadnjũ òd godinē iza pòdnē. Obahòdila _bi _se svāka kũća.

MI Kã(d)_san jã bĩjo mālĩ u Kũni se kolendávalo na pìrvĩ òd godinē, põsli òbida.

Hòdilo _bi _se organizãrano s _barjãkon òd Tũdãrca i pìvalo òd _vrãta do _vrãta:

Na_dõbro _van Bõžĩć dõšõ

I nã _bojē Mlādõ lĩto

Kòlende, kòlende.

Dõšli _smo _ti kolendati

I _na _znánje svĩma dãti

Da _je pìrvĩ òd godinē

Da _dòčekõ dò _stotinē

Kòlende, kòlende.

⁴ Ivan Lozica, *Došli smo vam kolendati*, Narodna umjetnost, 36/2, Zagreb, 1999.

⁵ Ivan Lozica, *Došli smo vam kolendati*, Narodna umjetnost, 36/2, str. 68-69.

*Prìd kućōn ti mūrva réste
I na mūrvi zlātnē rēse
Pòstavīmo tōbīlicu
Za dokūčit kobāsīcu
Kòlende, kòlende.*

Evo jedne kolende iz Županja Sela:⁶

*Dobar večer u gospara
Evo kite kolendara
Došli smo vam kolendati
I na znanje vama dati
Da je sutra mlado lito
Da vam bilo rodno i sritno
Pokli je naša srića vazda
Ufa, da će biti i sada.
Primite nas na ove dvore
Ne ko da smo došli iz gore
Er idemo iz zapada
Slavit vašu diku sada
Vi, gospoje, slavna roda
Naj bojega od naroda
Vi vesele
Blaga lica
Primite nas, nismo dica,
Nego sluge vaše prave
Mi došli smo na ove strane
Donesite vaše dare
I darujte kolendare
Jednu lipu kobasicu
I s njom pračju pečenicu
Pripravite lipa vina
Znamo biće pećenika
Idite nam to pripravi
Ne mojte nas vi držati
Nije nama vele stanja*

⁶ Zvonimir Bjelovučić, *Rčanska narodna pjesmarica*, Zagreb, 1910., str.11.

*Dugo nam je putovanja.
Ure trče, noć putuje
Ponoća se približuje
Klanjamo se sada vama
A vi ćete prostit nama
I svoj ovoj mojoj družbi
Podložni smo vašoj službi!*

Koleda iz Janjine⁷

*Mi smo došli kolendati
Što ćete nam darovati?
Mi vam vele ne prosimo
Mi torbicu ne nosimo
Nego malo suha voća
Da grizemo do ponoća.*

*Urci, burci
Svi smo žedni - kao Turci.
Naša družba ne pije vina
Neg kupicu rozolina.
A sad braćo veselo
Nek nas čuje sve selo!*

Kad završi pjevanje kolendara i kolendarki, red je da ih netko od ukućana daruje kojim darom. To su najčešće orasi, žuka smokava, mindeli, rogači, kotonjata....To je bio jedan način kolendavanja u selu. U kućama u kojima je bila korota ili teški bolesnik, nije se pjevalo, nego se molilo Boga.

Nedjelju dana poslije kolendari bi napravili zajedničku kolendarsku večeru. Za tu bi prigodu seoski stihotvorci sastavljali pjesme, ne zaboravljajući u svojim stihovima ni na koga.

Kolende su bile pune šaljivo-satiričkih elemenata; kolendari bi se u svojim pjesmama doticali slabosti ili kakvih smiješnih navika, kakve smiješne epizode iz života nekog mještanina.

Kod svojega djeda pronašla sam zapise kolendi koje su se pjevale na jednoj od tih večera. Nisam uspjela doznati tko je bio njihov autor, no po jeziku se dade zaključiti da su novijeg datuma. Ovdje donosim samo nekoliko kitica (u rukopisu ih ima 136).

⁷ Zvonimir Bjelovučić, *Rčanska narodna pjesmarica*, Zagreb, 1910., str. 11.

...

*Dal od tlaka bolovo je
il od kakve druge mane
Dal su samo zato njemu
tanke štule oticale.*

...

*Djevice mi on će ipak
primit ovo sve na šalu
Shvatit jedno da je njemu
bolest bila sva u salu.*

...

*Nije zalud našem Milu
posjedila crna kosa
Njega sada dobro krase
naočale na vrh nosa.*

...

*Svi starinski običaji
pozitivne nose stvari
A u njima važno mjesto
zauzimaju kolendari.*

Iza Božića slijede Sveti Ivan i Sveti Stjepan (na Pelješcu Stipan).

MI Na Stârū gödinu bîli su bāli u Pòtōmju, a na pŕvī òd gödinē na Kùni.

Blagdan kojim završava zimski ciklus su Sveta tri kralja, poznat također pod nazivom Vodokršće. Toga dana donosila se iz crkve blagoslovljena voda i njome bi se blagoslivljala kuća i vrt. Tog se dana također skidaju ukrasi s bora, i to obilježava završetak ciklusa božićnih blagdana.

MI Na Vodòkršte na Kùni pòčinjē blāgoslōv kûća. Pòčnē se òdma iza òbida. Òve je gödinē pādre Mátija pòšō iz Tūdārca pud sēla, a pādre Àndrija s pjāce pud Vùkōvića.

M A ù drugū nēdiju je blāgoslōv òde u nās u Pòtōmju.

V Jōpet ù treću u Pijavićini i tākò po sēlima, ìdē svē rēdon.

Riznicu narodnog blaga trebamo čuvati, a ne dopustiti da je proguta porok vremena. O tome govori i ova uzrečica:

Bōjē da nēstanē sēla nēgo òbičāja.

RJEČNIK:

bãli - ples
bíce - imanje
brãk - mahovina
cmîlje - grmolika biljka lijepa mirisa
cùkar - šećer, slador
dohòdit - dolaziti
feràlić - mala svjetiljka
frãška - suho granje
gnjât - dio noge od koljena do gležnja
hòdit - íci
hótit - htjeti
îmbuo - dio svinjskog mesa bez kosti
jërbo - jer
kačújo - lonac
kamîsula - vrsta trave
kârta - papir
klêh - pod, tlo
kòmardit - rasijecati meso
kòšara - štala
kotònjāta - slastica od dunja
kùžān - zarazan
lûč - luč, borovina koja dugo i dobro gori
māntala - slatko od kuhanog mošta
nãpica - stolnjak
narêst - narasti
obahòdit - obilaziti
ozgāra - odozgo
pātata - krumpir
pārēnta - rodbina
pjantèreno - prizemno
pókostina - kralježnica od svinje
pópret - ognjište
prîkla - uštupak
prîtka - motka na koju se penje loza
rāj - visoki štap

rît - reći

ròzāta - slastica od jaja i karamela

sàlamica - kobasica

sprāvīt - napraviti

strònzat - oblikovati meso

šenica - pšenica

tinel - soba za primanje

trepīja - tronožac

vrīs - nizak zimzeleni grm, vrijesak

vrškājica - grana s grožđem

zğòtovjen - završen

zòganj - kuhinja s ognjištem

LITERATURA:

Jeronim Šetka, *Hrvatska kršćanska terminologija*, Knjižnica Marija, Split, 1976.

Milovan Gavazzi, *Godina dana hrvatskih narodnih običaja*, Zagreb, 1988.

Zvonimir Bjelovučić, *Rćanska narodna pjesmarica*, Zagreb, 1910.

Ivan Lozica, *Došli smo vam kolendati*, Narodna umjetnost, 36/2, Zagreb, 1999.

Petar Zdravko Blajić, *Ponukan rekoh* (Šetnja kroz doživljeno i proživljeno), Društvo prijatelja kulturne baštine, Split, 1993.

Dunja Rihtman-Auguštin, *Knjiga o Božiću*, August Cesarec, Zagreb, 1992.

WINTER CUSTOMS ON THE PELJEŠAC PENINSULA

Summary

The article describes winter customs in the central part of the Pelješac peninsula. These customs show the rich cultural tradition and the way of life on the Pelješac peninsula. The annotations I bring here are interesting for the authenticity of the oral utterances and are brought as such in their original form without any linguistic intervention whatsoever.

USI E COSTUMI INVERNALI SULLA PENISOLA DI PELJEŠAC

Riassunto

Nello studio si parla degli usi e dei costumi invernali nella parte centrale della penisola di Pelješac. Esse testimoniano la ricca tradizione culturale e le abitudini di vita sulla penisola. Le trascrizioni qui presentate sono interessanti per l'autenticità dell'espressione orale e come tali sono riportate, nella loro forma originaria, senza alcun intervento linguistico.

Podaci o autoru:

Marijana Tomelić (Split, 1977.), profesor hrvatskog jezika i književnosti, znanstvena novakinja na projektu *Halieutika viškog arhipelaga, dijalektološko i maritimološko istraživanje* u Ministarstvu znanosti i tehnologije Republike Hrvatske na Odjelu za humanističke znanosti Sveučilišta u Splitu, Radovanova 13, Split.